

УДК 321.7

Гайко О. С.

РФ Національного інституту
стратегічних досліджень у м. Харкові

ПОЛІТИЧНЕ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються основні підходи до осмислення сутності політичного. Аналізується зв'язок між політичним та демократією. Проводиться розмежування між поліцією та політикою, визначаються функції та властивості поліції, демократії і гегемонії. Досліджується специфіка і форми нейтралізації політичного.

Ключові слова: політичне, поліція, демократія, гегемонія, консенсус

Гайко О. С.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ КАК ПРЕДМЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассматриваются основные подходы к осмыслению сущности политического. Анализируется связь между политическим и демократией. Проводится разграничение между полицией и политикой, определяются функции и свойства полиции, демократии и гегемонии. Исследуется специфика и формы нейтрализации политического.

Ключевые слова: политическое, полиция, демократия, гегемония, консенсус.

Gaiko O.

THE POLITICAL AS A SUBJECT OF STUDIES

The article reviews the main approaches to understanding of the essence of the political. The relations between the political and democracy are analyzed. Distinction between police and politics is made, and the functions and properties of the police, democracy and hegemony are defined. The article reviews the specific and forms of neutralization of the political.

Key words: political, police, democracy, hegemony, consensus.

Все частіше політичне стає предметом особливого осмислення в рамках політичної теорії. Маніфестація ідеалів демократії, свободи слова, політичної конкуренції підштовхують до пошуків більш глибоких першопричин різноманітних проявів у політичній сфері, які б не зводилися до протистояння „демократія-тоталітаризм”, „свобода слова – цензура”, „політична конкуренція – монополія політичної сфери”. Переосмислюючи домінуючі уявлення про світ політичного, значна частина дослідників зосереджує увагу на поняттях, які на перший погляд є зрозумілими практично для всіх і не потребують більш чіткої концептуалізації, – політичне та демократія, відкриваючи якісно нові горизонти для визначення проблемного поля політичної реальності.

Значний внесок у розуміння природи політичного та політики зробив німецький теоретик Карл Шмітт. Політичне розглядається К. Шміттом у контексті вчення про суверенітет, який дає право оголошувати надзвичайний стан і має визначені законом повноваження (за певних умов) відходити від виконання норм закону. Теоретичний доробок К. Шмітта можна звести до трьох положень: суверенітет – рішення – виключення [1]. Розглядаючи народ як монолітне політичне утворення, К. Шмітт маніфестує суверенного суб'єкта, який має монополію на визначення друзів і ворогів і на оголошення надзвичайного стану в країні. Суверенний суб'єкт для К. Шмітта є інститутом, який може представляти як конкретний індивід, так і група осіб [2]. За логікою К. Шмітта, політичне існує як конфлікт, при розв'язанні якого політичне зникає [3]. Останнє положення слугує для К. Шмітта основою для критики ліберальної

демократії, яка намагається звузити конфлікт до сфери парламентаризму і трансформувати його у безплідні дискусії, в результаті яких принципові рішення постійно відкладаються. Відмова від необхідності визначати публічного політичного ворога свідчить, на думку К. Шмітта, про неполітичну природу лібералізму. К. Шмітт зазначає, що сучасне вчення про державу за своєю суттю є теологічним вченням, де Бог підміняється державою. Зразком політичної організації для К. Шмітта виступає Римська Католицька Церква, яка підтримує різноманітні політичні рухи, відстоює різні переконання для того, щоб встановити домінування церкви. Саме така практика, на думку К. Шмітта, відповідає сутності політичного [2]. На розуміння політичного К. Шмітт фактично переносить релігійне відчуття. Політичне, так само як і релігійне, не передбачає консенсусу чи узгодження позицій, а вимагає відстоювання власної ідентичності

У роботах французького постструктураліста Мішеля Фуко суверенний суб'єкт розчиняється в структурах примусу; він перестає бути конкретним, визначеним законом інститутом; суверенний суб'єкт перестає бути єдиним центром, а являє собою цілу сукупність практик – школа, фабрика, клініка і т.п. В цьому контексті важливе місце в роботах М. Фуко займає біополітика, яка являє собою монополію держави на контроль над тілом громадянина (обов'язкові медичні огляди, право визначати психічно хворих, смертна кара і т. п.) [4]. У розумінні М. Фуко державний апарат функціонує у вигляді поліції, тобто намагається контролювати всі сфери суспільного та приватного життя, маючи виняткове право регламентувати поведінку, визначати злочинців і запроваджувати санкції. Для М. Фуко поліція – це завжди примус, контроль, покарання.

Якщо для М. Фуко суверенний суб'єкт (чи краще – група суб'єктів) реалізуються через монополію на насильство та за допомогою виключення різноманітних індивідів чи груп з публічної сфери, то італійський теоретик Антоніо Грамші, розвиваючи ідею гегемонії, пов'язує уніфікацію публічного простору не з діяльністю поліції (в значенні примус), а з конкретними культурними практиками, за допомогою яких відбувається легітимізація чинного політичного режиму, а домінуючі стосунки між громадянським суспільством і політичним режимом визнаються природними та безальтернативними. У випадку М. Фуко

легітимізація відбувається через школи, клініки і т. п., у А. Грамші – через літературу, інтелігенцію тощо.

В основі вчення про гегемонію А. Грамші є принципове розмежування між „громадянським суспільством” і „політичним суспільством”.

Під громадянським суспільством можна розуміти мережу приватних організацій, під політичним суспільством – політичне панування, яке спирається на апарат примусу. Таке розмежування на громадянське суспільство та політичне суспільство дуже подібне до моделі Ю. Габермаса, який виділяє систему та життєвий світ. Як у моделі А. Грамші, так і в моделі Ю. Габермаса існує конфлікт між громадянським суспільством (приватною сферою) та політичним суспільством (системою), який обумовлено їхньою різною логікою, оскільки система (політичне суспільство) прагне колонізувати життєвий світ (громадянське суспільство) та встановити повний контроль. На думку дослідника, влада не обмежується лише апаратом примусу та формально-юридичним закріпленням власного статусу (яке відбувається в сфері політичного суспільства), будь-яка влада прагне закріпити власні позиції у громадянському суспільстві. Закріплення власних позицій у громадянському суспільстві влада реалізує через формування певного дискурсу, нав'язування конкретної моделі поведінки, моральних норм, які відповідали б інтересам владної еліти. Тобто еліта прагне уніфікувати цінності в суспільстві, зробивши власну модель поведінки, переконання та спосіб життя універсальним, забезпечивши тим самим власну легітимність у сфері громадянського суспільства. Така „колонізація” сфери громадянського суспільства (з боку політичного суспільства) відбувається через інститути (наприклад, система освіти) та агентів впливу (особливу роль А. Грамші відводить інтелігенції, яка поширює цінності та світогляд правлячого класу серед громадянської сфери). Теоретик акцентує увагу на тому, що панівний клас прагне підтримувати ілюзію (у сфері громадянського суспільства) власної значимості та необхідності, підкреслюючи користь і переваги для всього суспільства тих цінностей, які цей клас сповідує. На думку А. Грамші, ідеї рівності та справедливості отримали широке поширення саме через буржуазну еліту, яка подолавши феодалізм, прагнула закріпити власну легітимність шляхом поширення ідей рівності та

братерства на протигагу феодальному світогляду, де центральним моментом була наявність патрону та клієнта. Так само прагненням закріпити легітимність у сфері громадянського суспільства капіталістичною елітою ми можемо пояснити поширення протестантизму, який фактично зумів закріпитися саме через гегемоністське втручання з боку політичного суспільства у сферу громадянського суспільства [5].

Один із найвідоміших мислителів сучасної Франції Жак Ранс'єр у досить оригінальний спосіб осмислює сутність політичного та зв'язок між політичним і демократією. В основі його проекту є розмежування політики та поліції, які, маючи спільний корінь, презентують зовсім протилежні моделі функціонування. Політика, на думку Ранс'єра, представляє „розрив логіки архе” [6, с.200], втручання в існуючий порядок, який визнається „адекватним”. Політика виникає в результаті незадоволення існуючим порядком, або в результаті відсутності у суспільстві можливості дослуховуватися до голосів, які було виведено за рамки даної „адекватності”. Таким чином, однією з центральних категорій для Ж. Ранс'єра при визначенні політики є категорія рівності. Політика з'являється в результаті радикального переосмислення дійсності як спроба розширити визначені межі, які є закритими для певних категорій, з метою забезпечити рівність. Для Ж. Ранс'єра політика з'являється не при остаточному встановленні рівності, яка, на думку філософа, є недосяжною (що принципово відрізняє Ж. Ранс'єра від А.Бадю), а в якості постійних практик, які орієнтовані на встановлення рівності [7]. Політика являє собою динамічний процес, оскільки рівність є неможливою, відповідно завжди існуватимуть певні групи, які будуть знаходитися за межами існуючої „адекватності”. Тобто політика – це повстання тих груп, які позбавлені права брати участь у публічній сфері. У такому контексті політика суттєво відрізняється від поліції, яка прагне зупинити час, зафіксувати існуючий порядок як універсальний і незмінний. Фактично Ж. Ранс'єр виділяє дві базові форми – динамічну та статичну. До динамічної форми (яка є принципово незавершеною) належить демократія та політика, до статичної форми (яка є завершеною) належить охлократія та поліція. Така інтерпретація політики проводить розмежування між політикою та

владою. Влада існує завжди, політика – скоріше як виняток [1].

Функції поліції, на думку Ж. Ранс'єра, полягають у підтриманні існуючого „нормального” порядку, в ліквідації політики. Якщо для М. Фуко діяльність поліції пов'язана з функціями контролю, то для Ж. Ранс'єра поліція проводить фрагментацію суспільства на „адекватні” групи, які функціонують у рамках певних повноважень, що має розв'язувати потенційні конфлікти та невдоволення існуючим режимом [8]. У рамках даної логіки поява будь-якої іншої групи (яка не визначена поліцією) чи діяльності (яка виходить за визначені поліцією рамки) є нелегітимною, оскільки ставить під сумнів існуючий порядок та межі публічної сфери. Визнаючи нелегітимними голоси ненормованих груп поліція тим самим позбавляє їх можливості бути почутими, не враховує їхні голоси при прийнятті спільного рішення. Таким чином, поліція визначає привілейовані групи та цілеспрямовано дискредитує опозицію, яка ставить під сумнів необхідність існування таких груп. Проект Ж. Ранс'єра протистоїть, з одного боку, ліберальним уявленням про кінець політичного протистояння та остаточне встановлення демократичного консенсусу, з іншого – намагається „врятувати” демократію від критичних закликів розчарованих інтелектуалів.

Отже, політичне являє собою динамічний процес, відповідно будь-яка орієнтація на політичний консенсус веде до ліквідації політичного. Пошуки консенсусу можна розглядати як ознаку поліції, яка прагне регламентувати та легалізувати існуючий порядок, проводячи розподіл публічної сфери між визначеними нею суспільними групами, які отримують повноваження говорити від імені народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макарычев А. Суверенитет, власть и политическая субъектность: две линии критической теории [Електронний ресурс] / А. Макарычев. – Режим доступу: <http://www.politex.info/content/view/757/30/>
2. Шмитт К. Политическая теология / К. Шмитт. – М.: Канон-Пресс-Ц, 2000. – 336 с.
3. Шмитт К. Понятие политического / К. Шмитт // Вопросы социологии. – 1992. – № 1. – С. 35–67.
4. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – СПб.: Университетская книга, 1997. – 575 с.
5. Лестер Дж. Теория гегемонии Антонио Грамши и современность [Електронний ресурс] / Дж.

Лестер. – Режим доступу:
http://www.situation.ru/app/j_artp_190.htm.

6. Рансьєр Ж. На краю политического / Ж. Рансьєр. – М.: Прикис, 2006. – 240 с.
7. Рансьєр Ж. Разделяя чувственное / Ж. Рансьєр. – Спб.: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2007. – 264 с.
8. Рансьєр Ж. Этический поворот в эстетике и политике. Жак Рансьєр об эквивалентных моделях в актуальном искусстве и современной политике [Электронный ресурс] / Ж. Рансьєр. – Режим доступу:
<http://magazines.russ.ru/km/2005/2/ra8.html>

УДК 32.00032 Ніцше

Канцедалов П.Б.
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ВІД НЕВДОВОЛЕННЯ ДО СПРОТИВУ: ЕВОЛЮЦІЯ СТАВЛЕННЯ НІЦШЕ ДО ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена проблемі взаємодії держави та індивіда в політичній філософії Фрідріха Ніцше. У статті відстежується еволюція поглядів німецького філософа на сутність держави, аналізуються основні аспекти його критичного підходу. Особливу увагу приділено практикам спротиву державній політиці уніфікації та стандартизації в галузі, яка здобула в новітній політичній філософії назву „виробництва суб'єктивності”.

Ключові слова: держава, критика, уніфікація, стандарт, спротив.

Канцедалов П.Б.

ОТ НЕДОВОЛЬСТВА К СОПРОТИВЛЕНИЮ: ЭВОЛЮЦИЯ ОТНОШЕНИЯ НИЦШЕ К ГОСУДАРСТВУ

Статья посвящена проблеме взаимодействия государства и индивида в политической философии Фридриха Ницше. В статье прослеживается эволюция взглядов немецкого философа на сущность государства, анализируются основные аспекты его критического подхода. Особое внимание уделяется проблеме государственной политики унификации и стандартизации в области, получившей в новейшей политической философии название „производства субъективности”.

Ключевые слова: государство, критика, унификация, стандарт, сопротивление.

Kantsedalov P.

FROM THE DISCONTENT TO THE RESISTANCE: THE EVOLUTION OF NIETZSCHE'S ATTITUDE TO THE STATE

This article concentrates on the problem of interaction of the state and the individual in the Friedrich Nietzsche's political philosophy. It traces back the German philosopher's evolution of his views on the essence of the state and analyses the main aspects of his critical approach. It emphasizes the problem of state policy of the unification and standardization in the field, which got the title of „the production of subjectivity” in modern political philosophy.

Key words: state, critics, unification, standard, resistance.